

חליות מכח האדם וחליות מכח המעשה

חילוק בין חלות שהאדם בעצמו מחיל, לבין חלות שבה האדם רק עושה את המעשה, והתורה מחילה את החלות ממילא (בסוגיא זו האריך קובץ הערות עו, ודנו בזה גם הגר"ח ריש הלכות יבום וחליצה, שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם וד"ה ולענין, הגר"ש שקאפ סוף בבא בתרא בענין אא"א דשא"ש א ד"ה ונראה, ודרכי משה דרכי הקניינים ה-ב ד"ה נתבאר).

בדיני קניינים, קידושין, גירושין, הפקר, הקדש, איסורים, מצוות ועוד.

דוגמא לחלות מכח האדם: קניינים, שהאדם עצמו מחיל את הקניין. דוגמא לחלות מכח המעשה: שחיטה, שהאדם רק שוחט את הבהמה וממילא היא ניתרת באכילה.

נקראות גם בשמות אחרים: חלות מכח האדם נקראת גם "חלות ע"י דעת", או סתם "חלות", וחלות מכח המעשה נקראת גם "כח התורה", "ממילא", או "מעשה בלי חלות כלל".

מקור - חילוק זה לא נזכר בגמרא ובראשונים אלא רק בראשי הישיבות. אמנם הנפק"מ מחילוק זה הוזכרו בגמרא (כגון: מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי¹ (כתובות עד)).

כל החליות מתחלקות לכח האדם וכח המעשה. ונקדים דוגמא, שכל פעולה נפעלת מאיזה פועל - או מאדם, או מהטבע. כגון, כשאדם זורק חפץ למרחק, החפץ נזרק מכח האדם. אך כשאדם עוזב חפץ והוא נופל אע"פ שהאדם הוא זה שעזב אותו, נפילת החפץ היא מכח הטבע ("כח המשיכה"). ונפק"מ מזה, שבכל פעולה הפועל שולט על האופן בו היא נפעלת, ולכן כשאדם זורק חפץ, הוא שולט באיזו מהירות יזרק, לאיזה מרחק, ולאיזה כיוון. אך כשאדם עוזב חפץ מכיוון שלא הוא הפועל אלא הטבע - האדם לא ישלוט על המהירות, המרחק והכיוון. וכך חילקו ראשי הישיבות את כל החליות (אמנם מצינו חולקים על יסוד זה, כדלקמן בנפק"מ) - יש חליות מכח האדם, ויש חליות מכח המעשה:

(א) חליות מכח האדם: קניינים (קובץ הערות עו, חידושי ר' שמואל פסחים עמוד ז), קידושין, גירושין (קובץ הערות עו, הגר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה), הקדש, נדרי צדקה, מינוי שליחות (שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם), שבועה (חידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה).
 (ב) חליות מכח המעשה: שחיטה (שהבהמה ניתרת באכילה), עבודת כהנים (קובץ הערות עו), מיתת הבעל (להתיר את אשתו לעולם) (שערי יושר ז-יב ד"ה והנה ביסוד), חליצה, אשת איש שזינתה (איסורה לבעלה) (קובץ הערות עו, וכן הגר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה), שחיטת קודשים (קובץ הערות ע-ג בסופו), נזירות (שערי יושר ה-כא ד"ה ולענין, חידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה), מעילה (הגר"ש שקאפ נדרים ט ד"ה ע"כ, וחידושי ר' שמואל נדרים עמוד ריז), פדיון הבן (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד לו), יאוש (תרומת הכרי רסב ד"ה והנראה), ביטול חמץ (ברכת אברהם פסחים ד: בדעת הרמב"ם), הפקר (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד ז, הגר"ש שקאפ נדרים כב בסופו, וכן משמע מהשערי יושר ה-כג בסופו בדעת הר"ן, וכן משמע מחידושי הגר"ש שקאפ בבא בתרא כט ד"ה ובנדרים), רציעה (מנחת אשר שמות לז-א ד"ה ונראה).

(ג) חליות שנחלקו (או חקרו) האם הן מכח האדם או מכח המעשה: יבום (קובץ הערות עו כתב שהוא כח המעשה (אמנם נשאר לפי זה בצ"ע על ראשונים שהצריכו עדי קיום²). אך ר' חיים מטעלז בבא קמא עמוד פה (ד"ה ונראה דיש לחלק) כתב שהוא כח האדם), נדרים (שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם, חידושי

¹ כמו שביארנו לקמן בסעיף "החילוק" ד"ה נפק"מ אות ב.

² כדלקמן ד"ה נפק"מ אות ו.